

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI
SZERKESZTI: DEZSÉNYI BÉLA

LIX.

FÜGEDI PÉTERNÉ

A KURRENS MAGYAR NEMZETI
BIBLIOGRÁFIA IDŐSZERŰ
KÉRDÉSEI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1962

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ML 36890
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Növedéknapló

1963 év A 7885 sz.

I.

MALCLÈS szerint¹ — és ebben a régebbi és újabb bibliográfiai kézikönyvek (SCHNEIDER,² FLEISCHHACK³ stb.) is megegyeznek vele — a nemzeti bibliográfiák országhatártól függetlenül az egy nyelven vagy nyelvi különbségre való tekintet nélkül az egy országban megjelent kiadványokat dolgozzák fel. Végül némely nemzeti bibliográfia magában foglalja a külföldi idegen nyelvű kiadványokat is, ha azok tárgyuk vagy szerzőjük révén érintik az adott országot, nemzetet.

Vagyis a különböző nemzeti bibliográfiák feldolgozási határaitak egymástól eltérően, egymásnak ellentmondóan értelmezik. A *Schweizer Buch* például feldolgozza a Svájc területén megjelent összes, továbbá a külföldi, de svájci vonatkozású publikációkat. A *Cumulative Book Index* az egész világ angol nyelvű könyvtermését közli, de elhanyagolja az USA idegen nyelvű kiadványait, ill. az USA-ra vonatkozó irodalmat. A *Kirjat Sepher* viszont az izraeli anyagon kívül kiterjed a világon bárhol megjelenő héber nyelvű művekre s ugyanígy a zsidókra, a judaizmusra vonatkozó kiadványokra is. A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* feldolgozza az egész hazai könyvtermést, de a külföldi magyar nyelvű vagy vonatkozású irodalomról nem vesz tudomást.

Tehát, ha feltételezzük, hogy

1. az egyes nemzeti bibliográfiák feladata az ország, a nemzet kiadványokban tükröződő gazdasági, kulturális arculatának megörökítése;

2. továbbá, hogy az egyes nemzeti bibliográfiák egymás kölcsönös kiegészítői, s együttesük átfogó bibliográfiai világképet ad,

akkor meg kell állapítanunk, hogy a különböző nemzeti bibliográfiák e feladatoknak csak különböző mértékben és általában csak hiányosan tesznek eleget.

Tegyük ehhez hozzá, hogy a szüksézáúan megadott ismérvek önmagukban sem egyértelműek és tág teret adnak az eltérő interpretációknak. A terület földrajzi vagy közjogi fogalom-e? mennyiben követi a bibliográfia az utóbbi esetben a határok változásait? stb.

A kép tarkaságát fokozza, hogy az egyes nemzeti bibliográfiák történetük folyamán mind a feldolgozás elvi határait, mind pedig annak gyakorlati értelmezését szabadon változtatgatták, összeállítóik elképzelései vagy

¹ MALCLÈS, Louise Noëlle: *Cours de bibliographie*. Genève—Lille, 1954. 65. l.

² SCHNEIDER, Georg: *Handbuch der Bibliographie*. 2. Aufl. Leipzig, 1924. 266—267. l.

³ FLEISCHHACK, Kurt — RÜCKERT, Ernst — REICHARDT, Günther: *Grundriss der Bibliographie*. Leipzig, 1957. 10. l.

pedig az ez elképzelésekkel nem mindig azonos lehetőségek szerint. (Ld. SZABÓ Károlyt, a PETRIK és a *Magyar könyvészet* különböző köteteit, végül a mai kurrens bibliográfiát.)

A nemzeti könyvtárak bécsi konferenciájának számos ajánlása a nemzeti bibliográfiák összehangolását célozta. Az ez irányú fejlődés szemmel láthatóan a minimális alapról (egyetlen ismerv) kiindulva a maximum (az ismérvek összessége) felé halad. A Deutsche Bücherei a németországi és német nyelvű kiadványokat együttesen feldolgozó *Deutsche Nationalbibliographie*-n kívül kiadja a *Bibliographie der Übersetzungen deutschsprachiger Werke*-t és a *Bibliographie der Werke über Deutschland und deutsche Persönlichkeiten*-t is. A varsói Bibliográfiai Intézet Polonica-gyűjtésének első kötetét 1956-ban jelentette meg. Csehszlovákia, Belgium évi mellékletben közli a külföldi vonatkozásokat. Nálunk a feladatok kijelölése tekintetében igen jelentős SZENTMIHÁLYI Jánosnak a *Magyar Könyvszemlében* közölt tanulmánya.⁴ Eszerint legjobb bibliográfiai hagyományainkat folytatva a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* kiegészítendő

1. az eddig elhanyagolt, elsődleges hungaricának tekintendő a) külföldön megjelent magyar nyelvű művekkel, b) magyar művek külföldi fordításaival, c) magyar szerzők külföldön megjelent idegen nyelvű munkáival;

2. másodlagos hungarica-anyaggal: külföldön megjelent idegen nyelvű, de magyar vonatkozásokat tartalmazó művekkel.

Az Országos Széchényi Könyvtár új szervezeti szabályzata azonos értelemben intézkedik mind a könyvtár állománygyarapítását, mind a gyűjtemény bibliográfiai feltárását illetően. Az említett cikk és a gyűjtőköri szabályzat idevágó részei fontos útmutatásokat adnak a részletfogalmak tisztázásához. A legtöbb vita a szerzők magyarságának kérdése és a feldolgozandó vonatkozások megítélése körül forrósodik. Egyetértünk SZENTMIHÁLYI Jánossal abban, hogy a szerzők nemzeti hovatartozásának eldöntésében „elfogultságtól mentes tényekre” van szükség. Nem tartható fenn SZINYEI igen tág magyarság-értelmezése, de a nemzethez tartozást nem tehetjük politikai pártállástól függővé sem.

Kevésbé körülhatárolható a tartalmi vonatkozások köre, pedig a magyar tudományosság nehezen nélkülözheti külföldi kapcsolataink forrásanyagát, fel kell kutatnunk a nyomot, amelyet más népek életében hagytunk, s ha a rólunk alkotott kép koronként és helyenként helytelen vagy hamis, ezt megváltoztatni, megcáfolni csak a konkrét ismeretek birtokában lehet. A vonatkozások dzsungelében mindenesetre erős szelekcióra van szükség (fiktív színhely és szereplők negligálása, általános lexikonok, enciklopédiák hungarica-voltának érdektelensége, a tárgyalásmód mértéke stb.). Általános észrevételként: ha az Országos Széchényi Könyvtárnak mint hungarica-könyvtárnak gyűjtőköri szabályzata sok tekintetben mérvadónak is tekinthető, a hungarica-bibliográfia és a könyvtár hungarica-gyűjteménye nem azonos tartalmú. A feltárás olcsóbb és éppen ezért tágabb is. Pl. a változatlan, többes kiadások a beszerzés szempontjából elhanyagolandók, de egy magyar mű külföldi sikerét, népszerűségét jelző fontos adatként bibliográfiailag nyilvántartandók.

⁴ SZENTMIHÁLYI János: *A hungarica-bibliográfia néhány problémája*. Magy. Könyvszle. 1958. 74. évf. 2. sz. 109—117. l.

A magyar nemzeti bibliográfia kibővítési kötelezettsége retrospektíve is fennáll, de még sürgetőbb a munka kurrens elvégzésének biztosítása. Ha a csak területre szorítkozó értelmezés a kötelespéldányszolgáltatás egyre hézagmentesebbé válásával felmentette a szerkesztőket a fáradságos anyaggyűjtéstől, úgy az új bővítés a „beérkező” anyagra szorítkozó passzivitás helyébe a legaktívabb, legsokoldalúbb, tudományos felkészültséggel párosult kutatómunkát, detektívszenvédélyt lépteti.

Esetünkben a szóbajöhető források:

a) a belföldön is forgalomba hozott külföldi magyar nyelvű kiadványok fizetett kötelespéldányai;

b) az OSZK gyarapítási munkája és ennek melléktermékei (desideráták, nyilvántartások, figyelőcédulák);

c) a Szerzői Jogvédő Iroda, esetleg a Kulturális Kapcsolatok Intézetének ilyen jellegű nyilvántartásai;

d) nemzetközi bibliográfiai együttműködés (varsói bibliográfiai egyezmény);

e) másodlagos bibliográfiák anyaga;

továbbá HANKISS János javaslatának megfelelően:⁵

f) a különböző könyvtárak feldolgozó munkája során feltárt anyag Debreceni Egyetemi Könyvtár hungarica-gyűjtése);

g) a tudományos tervmunka közben felbukkanó adatok;

h) egyéni érdeklődéstől irányított olvasás közben észlelték.

A lehetőségek közül ténylegesen rendelkezésre állnak:

a) az OSZK Gyarapítási Osztályának desiderátái és egyéb nyilván tartásai;

b) a feldolgozott hungarica-anyag adréma levonata (OSZK);

c) a varsói partnerek cserecédulái.

Az így gyűlő anyag felhasználhatóságát csökkentik azonban a következő tényezők:

a) A könyvtári feldolgozó munka során a levonatjelölés csak a frissen szerzeményezett anyagra terjed ki rendszeresen.

b) Bár az OSZK hungarica szakkönyvtár, sem a katalógus-, sem a figyelőcédulákon nincs jelezve a címleírás szövegéből ki nem tűnő „rejtett” hungarica-jelleg minősége. (Ld. erre vonatkozóan HANKISS János öt évvel ezelőtt megjelent javaslatát!)⁶

c) A vonatkozások kölcsönös cseréjének biztosítására a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal kötött varsói egyezmény nem konkretizálta a gyűjtés határait, a partnerek eltérően értelmezhetik azt. A felmerülő vitás kérdések a mai napig sem jutottak nyugvópontra.

d) A hiányosan, különböző elgondolások szerint, kellő feltárás nélkül gyűlő anyag gondozása nincs biztosítva. A benne rejlő, eleinte könnyen javítható hibák félelmes tömeggé súlyosodnak, az anyagban fekvő munka, energia napról napra devalválódik, s a több ezer cédula a nemzeti bibliográfia kiegészítése helyett megéri a papírkosárra.

A megoldástól sokakat talán visszariaszt a mindenképpen előálló egyetlenség: egzakt ismérvek és szubjektív értelmezések, teljesség és válogatás,

⁵ HANKISS János: *Magyar vonatkozások gyűjtése könyvtárainkban*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. 1955. Debrecen, 1956. 184. l.

⁶ HANKISS: *í. m.* 192—196. l.

autopsia és másodkéziség keverednek egymással. De a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* füzeteibe való beolvasztásra nem is gondol senki. A nem kötelező példány forrású anyag kiadható lenne évi mellékletként, vagy ha erre sincs lehetőség, legalább bibliográfiai cédulagyűjtemény formájában hozzáférhetővé válna a tudományos kutatás, hivatalos információ-kérések számára. A publikáltság és publikálatlanság közötti átmenet érdekes példaként említem meg az írek gazdag nemzeti bibliográfiai cédulagyűjteményét, amelynek bármely része bármikor a megrendelők számára mikrokártya formájában reprodukálható.⁷

II.

Ha eltérő a „nemzeti” fogalmának értelmezése, legalább ilyen mértékben vitatott, hogy a feldolgozásnak milyen kiadványfajokra kell kiterjednie. A tudományok és a technika fejlődése, a publikációs formák változása, a könyv funkcióját betöltő új kiadványtípusok jelentkezése tarthatatlanná tette a nemzeti bibliográfia eredeti, csupán nyomtatott könyvekre szorítkozó értelmezését. (GULYÁS: „Természetesen könyvön csakis a nyomtatott könyveket, helyesebben a nyomtatványokat általában értjük. . . ”)⁸ A nyomdai költségek magas volta, továbbá az a tény, hogy az olvasóréteg a tudományok specializálódásával egyenes arányban leszűkült, az olcsóbb sokszorosítási technikára irányította a figyelmet. A különböző, nem nyomdai sokszorosítási eljárások tökéletesítése (near-print, foto-offset technika) s a sokszorosítás egyre szélesebb, éppen a primér tudományos anyag esetében egyre gyakoribb alkalmazása a nyomtatott és sokszorosított könyv egyenrangú kezelését eredményezte.

A tudományok részletkutatásokra aprózódása, gyors fejlődési irama ugyanakkor a lezártabb, átfogóbb ismereteket magában foglaló könyv mellett megnövelte a gyorsabb, mozgékonyabb publikációs formák, a folyóiratok, cikkek, közlemények jelentőségét. RANGANATHAN⁹ szerint az átfogó ismerettömbök helyébe az újonnan jelentkező gondolatlemek léptek. S a micro-thought alatt elsősorban cikkek, jelentések stb. anyagát érti. A közlésmód általánossá válását jellemzi OSBORNnak¹⁰ a Library of Congress-re vonatkozó adata, eszerint az egész állomány 75%-a folytatásos anyag (sorozati könyv, periodika, folyóirat, napilap). MALCLÈS „új definíciójában” a bibliográfia tárgya már nem a nyomtatott könyv, hanem a nyomtatott és sokszorosított szöveg.¹¹

A nyomtatott és sokszorosított szöveg mellett a bibliográfiai munka kiterjed más jellegű nyomtatott, sokszorosított kiadványokra: kottákra, térképekre, metszetekre, reprodukcióra, plakátokra stb. is. Ennek a széles alapon nyugvó feltárásnak ragyogó példái a szovjet, a francia és a német nemzeti bibliográfia. A Knizsnaja Palata kiadványa 15 sorozatból áll, a

⁷ *Current trends in national libraries*. Libr. Trends. 1955. Vol. 4. Nr. 1. 65. l.

⁸ GULYÁS Pál: *A bibliográfia kézikönyve*. 1. köt. A leíró és rendszerező bibliográfia. Bp. 1941. 4. l.

⁹ RANGANATHAN, S. R.: *Library science and scientific method*. Ann. Libr. Sci. 1957. Vol. 4. Nr. 1. 28. l.

¹⁰ OSBORN, Andrew D.: *Serial publications*. Chicago, 1955. 11. l.

¹¹ MALCLÈS: *í. m.* 6. l.

Bibliographie de la France-nak hat melléklete van, Németországban külön bibliográfiák biztosítják a zenei és képzőművészeti kiadványok regisztrálását.

Végül az utolsó években megjelentek a gyűjteményekben és a bibliográfiákban az audio-vizuális dokumentumok. A lemezeknek, filmeknek a könyvtárakba hatolását nemcsak a kottaanyaggal, illetve az irodalommal való tartalmi kapcsolatuk indokolta, nem csupán az olyan meggondolások, mint a feltárásmód hasonlósága vagy éppen a „valahol gyűjteni kell” esetlegessége, hanem a lemez, a film egyre inkább megnyilvánuló könyvfunkciója is közrejátszott ebben. A szöveges lemezeknek a *Deutsche Nationalbibliographie*-ban való közlésével kapcsolatban Kurt FLEISCHHACK¹² a következő főbb típusokat különbözteti meg: a) a nyomtatott szövegtől függetlenül kiadottak, b) már kinyomtatott szövegek rögzítői, c) a nyomtatott szöveget kiegészítők, d) és fordítva: lemezek, amelyeket nyomtatott szöveg egészít ki, e) könyv és lemez szerves egysége és végül f) tananyag és lemez egyenrangú kapcsolata. 1960-ban Nyugat-Németországban kiadták a vakok első magnetofonszalag-folyóíratát, hasonló célú kísérletek folynak nálunk könyvek, folyóiratok felvételére.

Kongresszusok, konferenciák anyagát feldolgozva nap-nap után bukkannak adatokra, amelyek arról tanuskodnak, hogy a szokványos előadások egy részét tudományos kisfilmek pótolták, s nem kell nagy fantázia a film könyvillusztrációs pályafutásának megjósolásához sem, hisz egy sebészeti vagy precíziós műveletekkel foglalkozó mű esetében vitathatatlan a fölénye a fénykép, rajz statikus ábrázolásmódjával szemben.

A lemezek, filmek feldolgozásának kérdése az első magánjellegű kísérletek, kereskedelmi vállalkozások után egyre inkább nemzeti és szakbibliográfiai síkon vetődik fel. JANUŠKA¹³ a szlovák lemezek nemzeti bibliográfiájának elkészítését tartja a szlovák nemzeti lemeztár egyik legfontosabb feladatának, LARSEN¹⁴ a nemzeti bibliográfiai kiadványok között sorolja fel a Wilson Company filmográfiáit, a zenei könyvtárosok negyedik kongresszusa pedig a nemzetközi lemezbibliográfia megszervezésére tesz javaslatokat.¹⁵

A terminológia-használat még ingadozó: LARSEN¹⁶ lemez- és film-bibliográfiáról ír, de olvashatunk diszkográfiákról és filmográfiákról is. MALCLÈS¹⁷ szerint, ha a bibliográfia a nyomtatott és sokszorosított szövegek jegyzéke, ennek analógiájára beszélhetünk kartográfiáról, muzikográfiáról stb. E különböző jegyzékek összessége alkotja a dokumentográfiát.

A nemzeti dokumentográfia kialakításához bőven akad tennivalónk. Társlapunk, a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a feldolgozza a hazai folyóiratok válogatott cikkanyagát, a periodikák, folyóiratok, napilapok kurrens nyilvántartása azonban nincs biztosítva. A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* a könyvek, brosrák mellett folyamatosan közli a zeneműveket és térképeket. Kis volumenük nem teszi lehetővé önálló kiadványokban való publikálásukat.

¹² FLEISCHHACK, Kurt: *Sammlung und Verzeichnung von Wortschallplatten*. Dokumentation. 1959. No. 2. 55—56. l.

¹³ JANUŠKA, L'udovit: *O potrebe slovenskej ústrednej konzervatívnej diskotéky*. Knížnica. 1957. Roč. 9. č. 1. 32. l.

¹⁴ LARSEN, Knud: *National bibliographical services*. (2. impr.) Paris, 1954. 101. l.

¹⁵ *Congrès international des bibliothèques et des centres de documentation. 1955*. Bull. de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques. 1954. Vol. 8. No. 10. 116. l.

¹⁶ LARSEN: *i. m.* 15. l.

¹⁷ MALCLÈS: *i. m.* 8. l.

Kétségtelen, hogy a jelenlegi közlés „társbérleti” formája bizonyos kompromisszumot, a könyvanyag leírási módszereihez való hasonulást jelent. Így a zenei szakjelzetek leegyszerűsítették, a speciális mutatókra nincs lehetőség. E hiányok pótlása, az anyag differenciált rendezése, az 1936—41-es évkör mintájára a rejtett térképek feldolgozása az önállósuló kumulációkra vár.

Ha sikerül a már megjelent *Magyar filmográfia* feldolgozási módszereit tökéletesíteni (ld. erre vonatkozóan PAPP ISTVÁN cikkét¹⁸ és recenzióját¹⁹ s ha ez kurrenssé válik, jól betöltheti a nemzeti filmográfia szerepét.

Az OSZK-ba beérkező lemezek (évi kb. 100 db, s ennek megfelelően kb. 700 címleírás) feldolgozása korszerű módon, részletesen kidolgozott szabályok szerint történik, így a nemzeti bibliográfia már 1962-től vállalkozott közlésükre. Egyetlen aggályunk: a kötelespéldány-rendelet nem biztosítja a lemezek beszolgáltatását, a hazai gyűjtés elsősorban önkéntes beküldésen alapul.

Kötelespéldányszolgáltatása hiánytalanul biztosított, történelmi, művészet- és művelődéstörténeti értéke vitathatatlan, mégis bibliográfiai mostoha-gyerekek a művészi grafikai plakát-, metszet- és exlibris-anyag.

Mindeddig a nemzeti bibliográfia feldolgozási körét bővítő, gazdagító folyamatokkal foglalkoztunk, érvényesül azonban egy ezzel ellentétesen ható tendencia is: az egyre fenyegetőbbben jelentkező kiadványözön felveti a nemzeti bibliográfiák esetében is a szelekció szükségességét. Ha beszélhetünk az „írásbeliség” koráról, úgy századunkat méltán nevezhetnénk a „nyomtatványbeliség” korának. A kiadványok gyors felduzzadása, az arányok eltolódása a jelentéktelen, használati kiadványok javára, az egyre több területen jelentkező gyors elévülés, a mindent elöntő „hordalékanyag” a bibliográfia használati műszer jellegét veszélyezteti. Súlyosbítja a helyzetet a gazdasági szempont figyelembevétele; a periferikus kiadványok feldolgozása gyakran több energiát igényel, mint a szabályszerű könyveké. Keressük az ismérveket, amelyek alapján a ránk zúduló özönből a lényegtelen, értéktelen kirekeszthető, hogy a kutatás számára fontos irodalom és forrásanyag jól, gyorsan hozzáférhető maradjon.

Angliában a kereskedelmi, reklámkiadványok, szabadalmak, kalendáriumok, helyi közlések, menetrendek stb. nem tartoznak a kötelespéldányszolgáltatás körébe.²⁰ A beérkezett anyagból is kihagyja azonban a *British National Bibliography* a ponyvairódmalmat, a hivatalos kiadványok egyes kategóriáit és az „aprónyomtatványokat”. A *Knizsnaja Letopiszból* ugyancsak kimaradnak az aprónyomtatványok, továbbá a katonai célokra készült vagy bizalmas használatú anyag.²¹ Az olaszok statisztikai kimutatást közöltek a *Bollettino* minden számában a feldolgozásra nem érdemesített kiadványokról. Sajnálatosan az aprónyomtatvány ismét egy pontosan meg nem határozott kategória. Illusztrálásul két végletes példa: a madridi nemzeti könyvtár a 100 lapon aluli kiadványokról címleírást készít ugyan, de apró-

¹⁸ PAPP István: *A mozgófényképek címfelvételezéséről*. Magy. Könyvszle. 1959. 75. évf. 2. sz. 222—228. l.

¹⁹ PAPP István: *A retrospektív magyar nemzeti filmográfia első kísérletéről*. Magy. Könyvszle. 1960. 76. évf. 2. sz. 207—209. l.

²⁰ RIGHINI: *Conservazione e ordinamento delle pubblicazioni minori pervenute per diritto di stampa*. Academie e Biblioteche d'Italia. 1958. 3—4. 277—292. l. (KMK fordításban: *A kötelespéldányként kapott aprónyomtatványok megőrzése és rendezése*. F. 2474. 3. l.)

²¹ WHITBY, Thomas J.: *National bibliography in the USSR*. Libr. Quarterly. 1953. Vol. 23. Nr. 1. 16. l.

nyomtatványként kezeli.²² Bernben viszont, ha válogatással, de feldolgozzák a 6 lapon aluli kiadványokat is. Kína a „nagy ugrás” takarékosági politikájára hivatkozva 1958 óta nem közli az új kiadásokat és lenyomatokat.²³ A Deutsche Bücherei gyűjteményében nem őriz meg bizonyos kiadványtípusokat, de a nemzeti bibliográfiában feldolgozza azokat. Ezzel ellentétben másutt éppen a könyvtári katalógusokban való feltárással vélik mentesíthetni a nemzeti bibliográfiát. A *Magyar Nemzeti Bibliográfia* kihagyja a különlenyomatokat, szabványokat, egyetemi és főiskolai jegyzeteket, a bizalmas anyagot, az efemeridákat, reklámokat, árjegyzékeket, apró- és használati nyomtatványokat.

Közben virulnak a kisegítő nemzeti bibliográfiák:

1. A könyvkereskedői forgalom anyaga mellett a forgalomba nem kerülő kiadványok külön bibliográfiája (német gyakorlat).

2. Disszertációk, egyetemi, főiskolai kiadványok. A bécsi symposium e kérdésben javasolja, hogy a nemzeti bibliográfiák terjedjenek ki a disszertációkra még akkor is, ha azok nyomtatásban meg sem jelentek.²⁴ A szovjet disszertációk évkönyve közli a letéti anyagot is. Ehhez hasonlóan a legtöbb nagy múltú egyetemmel rendelkező ország önálló egyetemi bibliográfiát ad ki: 1887-től jelenik meg a *Jahresverzeichnis der deutschen Hochschulschriften*, 1897-től Svájc, 1924-től Hollandia kurrens jegyzéke, hogy csak néhányat említsünk a sok közül.

3. A hivatalos kiadványok fő lelőhelyei a nemzeti könyvtárak (a British Múzeumban külön olvasótermük van). A nemzeti bibliográfiák egy része ha válogatva is, de a könyvek, folyóiratok között hozza a hivatalos kiadványokat is. A *Bibliographie de la France* „F” mellékletében közli a nemzetközi, országos és helyi szervek, külképviseletek, igazságszolgáltatási szervek, intézetek stb. kiadványait. Az Egyesült Államokban, Angliában, Kanadában, Svájcban, Hollandiában periodikus kiadványok biztosítják a folyamatos feltárást.

4. Szabadalmak, szabványok. A legtöbb nemzeti bibliográfia kirekeszti, regisztrálásukról általában az országos szabványügyi hivatalok gondoskodnak. Szinte kivétel a német nemzeti bibliográfia, amely a Patentamt gazdag sorozatai ellenére is közli a DIN-eket.

5. Félig publikált anyag. Kispéldányszámú, korlátozott használatú egyesületi jelentések, kongresszusi jegyzőkönyvek, tanulmányúti beszámolók, kutatói jelentések, ideiglenes közlemények stb. Kérdés, hogy feltáráruk mennyiben tekinthető nemzeti bibliográfiai feladatnak? vagy inkább szakbibliográfiai, szakdokumentációs munkának? hol a kettő közötti határ?

Általában figyelembe veendő szempontok: terjedelem, példányszám, a feldolgozás módja, a kiadó „rangja”, az, hogy valamely új szakterület első hírmondójával vagy egy már letarolt terület újabb meddő kompilációjával állunk szemben, hogy a kiadvány efemer jellegű, illetve tartós érdeklődésre számíthat, hogy hogyan alakul a nemzeti könyvtermésen belül a kiadványtípusok közötti arány. De e szempontok korok, országok, szakterületek szerint váltokozhatnak. Nincs biztos recept, mindig a bibliográfus szakirodalmi ismereteiken, hosszú gyakorlaton alapuló józan ítélőképességéé az utolsó szó.

²² RIGHINI: i. m. 5—6. l.

²³ PELCOVA, Janina: *Prace bibliograficzne i dokumentacyjne w Chińskiej Republice Ludowej*. Przegląd Biblioteczny. 1959. Roczn. 27. z. 4. 313. l.

²⁴ *Colloque des bibliothèques nationales d'Europe*. Bull. de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques. 1959. Vol. 13. No. 1. 3. l.

III.

A nemzeti bibliográfiák teljességének megvalósításába, a különböző kiadványfajok feltárásába fektetett munka csak akkor válhatik használati értékké, ha a tájékoztatás nemcsak teljes és sokoldalú, hanem kellő gyorsaságú is. A nemzeti bibliográfia csak akkor válhatik a könyvtári gyarapítás és feldolgozás forrásává, ha leírásai a legfrissebb, még nem ismert anyagról tájékoztatnak, nem pedig már rég beszerzett, feldolgozott és elolvasott könyvek késői felidézői. A bibliográfia kurrens volta ma már nemcsak folyamatossgot, periodikusságot, hanem a kiadványok megjelenésével megközelítően egyidejű közlést is jelent.

Az évkönyv jellegű hivatalos nemzeti bibliográfiák a felölelt periódus nagysága miatt e feladatnak eleve nem felelhettek meg. Már az anyaggyűjtés lezárásának pillanatában, a kiadványok megjelenése és bibliográfiai feldolgozásuk közti időkülönbség egy teljes év lehet, s a közlés késését a szerkesztés, kiadás munkái csak tovább fokozzák.

A gyors tájékoztatás feladata a könyvkereskedői jegyzékekre sem hárítható át teljes mértékben. Anyaguk nem terjed ki a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványokra, feldolgozási módszereik a kereskedelmi érdekeknek alárendeltek.

Tehát a kutatói és könyvtári munka gyors, megfelelő színvonalú tájékoztatása érdekében a nemzeti bibliográfiáknak meg kellett változtatniuk megjelenési formáikat. Ma már egyre több országban a kiadványok megjelenését gyorsan követő félhavi, heti jegyzékek adnak számot a nemzeti könyvtermésről. A második világháború utáni évek ez irányú fejlődését jól illusztrálja az osztrák nemzeti bibliográfia: 1946-ban negyedévenként, majd havonta, ma félhavonta jelenik meg az *Österreichische Bibliographie*.

Ugyanakkor azonban a nemzeti könyvtermés anyaga felaprózódott a kis időszakú füzetekben, az évkönyvek nagy átfogó összesítő képe darabokra tört. A kutató, a könyvtáros napi munkához szükséges tájékozódási igénye kielégítést nyert ugyan, de a nagyobb időszakok feletti áttekintés lehetősége elveszett.

Zsákutcát jelentettek a *Magyar Nemzeti Bibliográfiához* hasonló félmegoldások: a havi, negyedévi bibliográfiák periódusa *a gyors tájékoztatáshoz túl nagy, az összegezéshez túl kicsi* volt.

A bibliográfiai évkönyveket nem pótolhatták a füzetek összesített mutatói sem. A korszerű bibliográfiai tájékoztatás sokoldalúsága helyett egyetlen megközelítési módot (csak betűrendes vagy csak szak, illetve tárgyszó szerintit) tettek lehetővé. E szegényes eszköz használatától is gyakran visszariasztotta a kutatót a füzetekben való visszakeresés nehézsége.

A tájékoztatás gyorsasága és a nagyobb időszakok összegezése, e két egymással ütköző feladat csak a kurrens füzetek és az ezekből kialakított éves, többéves kötetek *együttes* közreadásával oldható meg megnyugtató módon. A füzetek sűrű közreadását nem az éves kötetek helyett, hanem azok mellett kell megvalósítani. A két kiadási forma egymás kiegészítője, a kurrens füzetek és az éves, öt- vagy tízéves kötetek sora szerves egészet, egységes folyamatot alkot.

Felmerül a kérdés, hogy a kurrens füzetek és a kumulatív kötetek közötti funkciókülönbség nem indokol-e eltérő megoldási módszereket? A *Deutsche Nationalbibliographie* szakbeosztású füzeit a *Jahresverzeichnis des*

deutschen Schrifttums és a *Deutsches Bücherverzeichnis* éves, ill. öt éves kötetei betűrendben egyesítik. Ezzel ellentétben a *British National Bibliography* mind a kurrens füzetekben, mind a kumulációban azonos módon a DEWEY-féle tizedes rendszer szerinti szoros szakrendben közli anyagát. A német rendszer mintha MALCLÈSnek a kurrens és retrospektív bibliográfiát szembeállító teóriáját igazolná. Szerinte míg a kurrens bibliográfia informatív jellegének a szakbeosztás felel meg, a retrospektív bibliográfia „leltár”, feladata a könyvek azonosítása, tehát betűrendes.²⁵ Valójában a konkrét kiadványok azonosításának igénye kurrensen is felmerül, a szakterületre irányuló érdeklődés pedig a kumulációknál és a retrospektív bibliográfiáknál sem szorul háttérbe. A német és angol kumuláció módszerbeli ellentéte látszólagos, mindkettő a kurrens füzetekben alkalmazott anyagrendezési elv függvénye, az eltérés a kurrens füzetek eltérő gyakorlatából, s nem elméletileg feltételezett differenciából adódik. A *Deutsche Nationalbibliographie* 24 szakcsoportja az éves kötetek megnövekedett anyagának tagolására alkalmatlan, ugyanakkor a folyamatosan készülő cím- és tárgyszó-mutatók — betűrendes rendezés esetén is — a tárgy szerinti eligazodást jól biztosítják. Ezzel szemben az angol bibliográfia bő betűrendes mutatóval párosult szoros szakrendje a rendezendő anyag nagyságától függetlenül a bibliográfia mindkét formájához változtatás nélkül alkalmazható volt.

Az egységes magyar nemzeti bibliográfiai rendszer elveinek kialakítása — megfelelő tárgyszó-rendszer hiányában — a német út járhatatlannak bizonyult. Bár a személyi feltételek hiányában az angol bibliográfiához hasonlóan a szoros szakrendezésre sem gondolhattunk, mint erre a későbbiekben még visszatérünk; a hazai gyakorlatnak megfelelő megoldás a szakbeosztás továbbfinomításában, a szakcsoportok számának növelésében mutatkozott.

A feladat gyakorlati megvalósításánál további problémát jelentett, hogy a füzetek gyors megjelentetése éppúgy, mint az évkönyvek költséges újabb kiadása a hagyományos nyomdai eljárások alkalmazása mellett keresztülvihetetlennek bizonyult. Külső nyomdával kötött szerződés az átfutási idő tekintetében sem megnyugtató, a mindenkori nyomdai kapacitástól teszi függővé azt. A kumulatív kötetek magas előállítási költségeinek viselésére mind új szedés, mind pedig a füzetek álló szedésének bérlete és ártördelése esetén is csak kevés bibliográfia vállalkozhatik. Házi nyomda felállítása viszont jelentős beruházás mellett a kisüzemi termelés viszonylagos drágaságát hozza magával.

A megoldást a különböző olcsóbb és gyorsabb sokszorosítási eljárásokban kellett keresnünk. Legelőnyösebbnek a külföldön több helyen alkalmazott foto-offset eljárás mutatkozott. A leírások ebben a rendszerben különálló lapokra készülnek nyomdabetűs írógéppel, korrektúra után a szerkesztők beosztják őket a készülő füzet anyagába, a megfelelő szak-, ill. betűrendi helyre. Így a füzetek állandóan naprakész állapotban vannak, s lapzártakor a végső szerkesztés csak minimális időt vesz igénybe. A végső revíziók után a füzet lapjainak mérete szerint összementírozott leírások fotózásra és sokszorosításra kerülnek. A megjelent anyag azonban nemcsak a kurrens füzetekhez használható fel. A füzetek elkészülte után a címek nagyobb egységekbe (pl. éves egységekbe) is összeoszthatók, s róluk ugyan- csak foto-offset módon megint csak kiadvány készíthető. És így tovább.

²⁵ MALCLÈS: i. m. 68. l.

Így az éves (sőt többéves) kötetek folyamatos szerkeszthetősége szimultán biztosítva van. Tehát:

1. A kurrens füzetek leírásai új szedés, új korrektúra nélkül a kumulációkhoz változtatás nélkül felhasználhatók.

2. Az évkönyvek szerkesztési munkája összeosztásra, új montírozásra redukálódik.

3. A szerkesztési munka folyamatossá válik.

4. A szokásos lino szedéssel ellentétben a sajtóhibák száma csökken, a bibliográfia adathűsége növekszik.

5. A szabadon mozgatható lapok egyéb bibliográfiai munkához is felhasználhatók. (Pl. a másodfokú bibliográfia készítése esetében megfelelő válogatással, átrendezéssel, a szükséges annotációk hozzámontírozásával.)

6. Végül olcsósága és gyorsasága a két alapvető feladat megoldása mellett lehetővé teszi, hogy a zeneműveknek, térképeknek stb. a kurrens füzetekben való együttes közlése mellett, a kumulációkban az önálló zene-, térkép-bibliográfia is megvalósulást nyerjen.

IV.

Az új technika alkalmazása igen nagy mértékben kihatott a címleírási munkára; megbízhatósága, következetessége nélkül a technika adta előnyök kihasználhatatlanok maradnak:

1. A nemzeti bibliográfia alapbibliográfia, leírásainak autopsián kell alapulniuk. A kiadványok azonosítását, a leírások további felhasználhatóságát maximális pontossággal, adathűséggel kell biztosítaniuk. A mégis előforduló hibák (ok lehet a kiadó pontatlansága, a feldolgozás természetes hibaszázaléka) korrigálása érdekében bevezettük a német nemzeti bibliográfiához hasonlóan a javítások rendszerét. A hiba észlelését követően a javított leírások újra közlésre kerülnek az eredeti füzetszám feltüntetésével.

2. A nemzeti bibliográfia módszere leíró. Szembeállítva az ajánló és szakbibliográfiákkal: nem értékeli, nem fűz leírásaihoz annotációkat, kritikai észrevételeket, nem szűri ki a tartalomból az új, izgalmas elemeket, nem agitál, nem ajánl, el sem marasztal, „csak” leír. De a dokumentumokat úgy kell leírnia, hogy ezek a leírások a lehető legnagyobb fokú gazdaságosság elvének érvényesítésével a legkülönbözőbb célokra (kumuláció, központi cédulaellátás, további bibliográfiák) legyenek felhasználhatók, minél több egymást követő vagy különböző helyeken párhuzamosan folyó feldolgozó-munkát egyesítsenek magukban.

A kumulációhoz való változatlan felhasználhatóság különös problémát jelentett a többkötetes műveknél, amelyek gyakorta részletekben jelennek meg. Itt áttértünk a művek lépcsőzetes leírására. Az adatok konstans és változó elemekre bontásával a többkötetes művek kumulációs egyesítésénél az összeírás munkája összevágásra, a részek összemontírozására redukálódott. További előnyei: a) A kiegészítések, pótlások leírására egyszerűbb formát nyertünk. b) Értelemszerűbb lett az adatok sorrendje. c) Az összefoglaló adatok (év, terjedelem) helyetti részletezések fokozták a feltárás mélységét. d) Az új forma lehetőséget nyújtott a helyesebb anyagcsoportosításra. e) Megkönnyítette a példányok teljességének ellenőrzését. f) Közéletet jelentett a nemzetközi gyakorlathoz.

A dokumentumok tartalmi megközelíthetőségének fokozása érdekében a tudományos gyűjtőköteteknél áttértünk az analitikus leírásra. Ez a jelenlegi szakaszban kompromisszumos formában a tartalom egyszerű felsorolásával történik, az így nyert, gyakran többhasábos leírások nehezen áttekinthetők. Tekintettel arra, hogy a gyűjtőkötetek cikkanyagának különnyomatok formájában való kiadása általánossá vált, és ezeket a bibliográfiai osztály feldolgozza anélkül, hogy a befektetett munkát bibliográfiájában hasznosítaná, mielőbb át kellene térni az egyedi elemzőlapok rendszerére. A példa tanúsága szerint a kiadási tendenciák kihatnak a nemzeti bibliográfiai feldolgozó módszereire.

A katalóguscélokra való felhasználás megkönnyítése érdekében a könyvkereskedői forgalomba kerülő kiadványoknál feltüntetjük a közművelődési könyvtárak raktári szakcsoportszámait és a Cutter-féle betűrendi jelet.

Az anyag tartalmi kapcsolatai, összefüggései szerinti rendezésre legalkalmasabbnak az ETO szerinti szakcsoportosítási rendszer kínálkozott. 1946-ban a kurrens *Magyar Nemzeti Bibliográfia* megindulásakor kb. 50 szakcsoportban közölte anyagát. Ha ez az eredeti csoportosítás a későbbiek folyamán szűknek bizonyult is, alapjaiban egy helyes irányú fejlődés kiindulópontja lett. A kumulációban felgyülemelő anyag mennyiségi nyomása, a tudományos anyag differenciáltsága a szakcsoportok számának meghatározására, kb. 300-ra emelésére kényszerített bennünket. A szakcsoportok számának növelése az egyes művek többszörös szakbesorolásának következményével járt, minél kisebb területet ölel fel ui. egy szakcsoport, annál kevésbé fedheti teljes mértékben egy-egy mű tartalmát. Ebből következően minél inkább egy részterülethez soroltunk be egy művet, annál inkább kötelezve vagyunk arra, hogy a mű egyéb szakvonatkozásait a megfelelő más szakokba való besorolás formájában kifejezzük; ezért a mű tartalmát leginkább fedő szakcsoportban közöljük a teljes leírást, a további szakokban pedig rövid leírással utalunk az első besorolás helyére. Az első és másodbesorolások alkalmazása lehetetlenné tette a szakjelzetek mechanikus, tetszőleges sorrendű feltüntetését. Míg a katalógusban a szakjelzetek equivalentensek (minden szakjelzet teljes leírással kerül besorolásra), addig a bibliográfiában a fő leírás és utaló viszonya a jelzetek sorrendjének megállapításában az értékelő szempont bevezetését jelentette, éppen úgy mérlegelés tárgyává tette, mint a címleírásban a rendsző és melléklaprendsző megválasztását. A szakutalók számát a szerkesztői munka és a terjedelem csökkentése érdekében a rokon szakoknál általános szakutalók bevezetésével redukáltuk.

A szakcsoportokon belüli rendezés betűrendes. Kivétel a szakkbibliográfia és az életrajzi szak. Az előbbiben szoros szakrend, az utóbbiban nem a szerzők, hanem az életrajzok tárgyát képező személyek betűrendje szabja meg a sorrendet.

A bibliográfiának a dokumentumok minél többirányú megközelíthetőségét kell szolgálnia. Tehát az anyagcsoportosítás rendszere minden esetben meghatározza a mutatózás rendszerét is. A szakrendes *Magyar Nemzeti Bibliográfiát* bő betűrendes mutató egészíti ki. Kiutalásra kerülnek a szerzők, testületi szerzők, címrendszavak, fontosabb szellemi közreműködők, testületi szerzőt, zárójeles szerzőket követő címek és változataik, továbbá az anonim művek közreadó testületei, a mű tartalmát fedő konkrét személy- és földrajzi nevek. A kiutalásokat az általános utalók bősége egészíti ki.

A hivatkozási adat megválasztásakor el kellett vétnünk a régi, tétel-számra hivatkozó megoldást, mert így a mutató nem készülhet a füzet anyagával párhuzamosan, hanem csak lapzártakor, a tételek helyének végleges megállapítása és beszámozásuk után és végül a kumulációra az újramutatkozás munkája hárul. Ezért a változó, a bibliográfiai füzetekben való közlés helyétől függő adat helyett állandó, a műből önmagából következő adatot kellett keresnünk, s erre legalkalmasabbnak a szakcsoportszám kínálkozott.

V.

A fentiekben érezhető volt, hogy egy olyan elképzelést képviselünk: legyen a nemzeti bibliográfiába befektetett idő és munka minél sokoldalúbban felhasználható. Ezért igyekszünk a kurrens füzetekkel egyidejűleg a kumulációk feladatát is megoldani. De ennek a törekvésnek további megvalósítási lehetőségei is adódhatnak.

Ebben az összefüggésben kell foglalkoznunk azzal a kérdéssel is, hogy mi a hivatalos nemzeti bibliográfia és az „egyéb nemzeti bibliográfiai kiadványok” viszonya.

A hivatalos bibliográfia viszonylagos teljessége mellett a nemzeti könyvtermés szelektív bibliográfiai — mint erre BÓDAY Pál²⁶ helyesen rámutat — a legjobb, a legújabb könyvek válogatott jegyzékét közlik. A cél lehet a közművelődési könyvtárak állománygyarapítási munkájának megkönnyítése, esetleg kiadói, kereskedői reklámozás stb. Ezek közé a szelektív nemzeti bibliográfiák közé tartozik a *The United States Quarterly Book Review*, a frankfurti *Das deutsche Buch*, a *British Book News*, a *Livres français choisis* stb.; idesorolható az ÁKV ajánló könyvjegyzéke is. A szocialista országokban, így hazánkban is, a szelektív jegyzékek állománygyarapítási funkciója kerül előtérbe. Felmerül a kérdés, a különböző könyvtártípusoknak beszerzésre javasolt anyagot nem lehetne-e valamilyen egyezményes jellel a nemzeti bibliográfia anyagán belül megkülönböztetni? Nem válhatna-e ezzel a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* egyben kurrens (és kumulatív) mintakatalógussá is?

Tulajdonképpen az ajánló, szelektív nemzeti bibliográfiák közé tartoznak a perspektivikus, ill. előzetes bibliográfiák; leglényegesebb jellemzőjük, hogy a még meg nem jelent, sajtó alatt levő anyagról tájékoztatnak. Megjelenési formájuk változatos: folyóiratrovat, kiadói terv, könyvkereskedői megrendelőjegyzék stb. Jelentőségük, hogy különösen késedelmes nemzeti bibliográfiai szolgáltatás esetén, felhasználhatók a gyarapítási és reference munkában. Az adatok hozzáfértelegessége mellett is segíthetik a kutatómunkát, hisz Barbara KYLE²⁷ számítása szerint az átlagos megjelenés idő 6—18 hónap, ugyanakkor a kutatók általában az öt évnél régebbi anyagot alig használják; így éppen a legfrissebb, legkeresettebb kiadványok hozzáférhetetlenek, az adott időpontban az anyag 10—30%-a kiadatlan állapotban van. E számításokat és az előzetes bibliográfiák jelentőségét igazolja, hogy a tanulmányok irodalomjegyzékeiben, jegyzeteiben egyre gyakrabban találkozunk „kiadás alatt”, „megjelenőben” és hasonló kitételekkel. Az

²⁶ BÓDAY Pál: *Külföldi nemzeti bibliográfiák*. Bp. 1961. 15. l.

²⁷ KYLE, Barbara: *Current documentation topics and their relevance to social science literature*. Rev. Doc. 1957. Nr. 3. 107—117. l. (KMK fordításban: *Időszervi dokumentációs kérdések és jelentőségük a társadalomtudományi irodalom szempontjából*. F 2034. 14. l.)

ÁKV negyedévenként megjelenő kiadványa, az összesített kiadói terv az anyag kiadók szerinti — tehát majdnem szakszerinti — csoportosításával jó eligazodást nyújt. Az ilyen vállalkozásnak a nemzeti bibliográfiához való kapcsolása azonban már problematikus.

Külön kérdés a nyomtatott katalóguscédulák és a nemzeti bibliográfia viszonya.

A nemzeti könyvtárak, bibliográfiák leírásainak központi katalóguscédula-ellátásra való felhasználása nem új keletű gondolat. A Library of Congress a múlt század vége óta ad ki nyomtatott katalóguscédulákat. Mégis még mindig felmerülnek aggályok: mások a katalógus és a bibliográfia szempontjai, a bibliográfia műveket ír le, a katalógus példányokat, a különböző könyvtárak feldolgozási tradíciói közös nevezőre nem hozhatók stb. A kérdés helyes megítéléséhez a következőket kell tekintetbe venni:

1. Az új kiadványok esetében tulajdonképpen nem lehet példány és kiadvány ellentétéről beszélni: a) a nagyipari előállítás, a kötelező minőségi ellenőrzés a példányok eltérését megszüntette, b) a feldolgozást megelőző rövid előéletük alatt nem vehetnek fel egyéni sajátosságokat. Végül az esetleges eltérések a központi cédulára rávezethetők.

2. RANGANATHAN²⁸ a lényegre tapintott, mikor rámutatott, hogy a könyvek címleírási adatai, szakjelzetei elsősorban a könyvből adódnak, tehát a helyi eltérő szokások másodlagosak, áthidalhatók.

3. A könyvtári szabványosítás a leglényegesebb kérdésekben közelebb hozta egymáshoz a különböző könyvtárak gyakorlatát, az általános tendenciák nemzeti és nemzetközi méretben az egységesítés felé mutatnak. (Az IFLA nemzetközi katalógizálási konferenciájának munkálatai.) Eltérő rendszerválasztás esetében a cédulák átfejelhetők.

4. Éppen a nagy könyvtárak katalógusai korántsem egységesek, katalógizálási rétegeződésekkel tarkítottak.

5. A katalógus és bibliográfia eltérő szempontjai elsősorban nem a címleírások szövegében, a szakjelzetek megadásában, hanem a bibliográfia, ill. katalógus szerkesztési, rendezési, csoportalakítási módszereiben realizálódnak.

RANGANATHAN²⁹ megállapításai szerint viszont a várható előnyök:

1. A közvetlenül jelentkező könyvtári megtakarítás kb. 79%.

2. Társadalmi haszon: az új könyv az olvasó számára gyorsan hozzáférhetővé válik.

3. A feldolgozó munkából felszabaduló munkaerők más érdemi munkára használhatók.

Egyéb előnyök:

4. A kisebb könyvtárak feldolgozási nívója a nagykönyvtárak színvonalára emelkedik.

5. A központi cédulák használata hosszú távon kihat a könyvtárak egész feldolgozó munkájára, egységesítésüket nagy mértékben elősegíti.

6. A felmerülő észrevételek visszahatnak a központ munkájára, hasznosításukkal a nemzeti bibliográfia valóban az országos feldolgozási gyakorlat legmagasabb szintézisévé válhat.

7. A központi cédulák felhasználhatók egyéb bibliográfiai célokra.

²⁸ RANGANATHAN: i. m. 29. l.

²⁹ RANGANATHAN, S. R.: *Pre-natal classification and cataloguing on its way*. Ann. Libr. Sci. 1959, vol. 6, Nr. 4, 116. l.

A kérdés friss szakirodalmát ma már nem is ezek a kérdések foglalkoztatják, a gyors előállítás megszervezése, a rendelés különböző lehetőségeinek megvitatása került előtérbe.

1. A feldolgozás lassúsága, az előállítás, szállítás késedelmessége a cédulákat gyakorlatilag használhatatlanná teheti. A Library of Congress céduláinak késése odavezetett, hogy a könyvtárak egy része lemondott igénybevételeükről és újra „feltalálta” a futószalagot. Részben ez inspirálhatta CLAPP prenatalis kísérleteit. A Dán Bibliográfiai Intézet a beérkezéstől számított 12 napon belül készíti el nyomtatott céduláit, az angol eredmény 16—23 nap között mozog.³⁰ A *British National Bibliography* előbb közli az anyagot, aztán készíti el a nyomtatott cédulát, a Szovjet Könyvkamara fordítva jár el, a nyomtatott cédulák alapján állítja össze jegyzékét. A magyar megoldás számára legalkalmasabb sorrend megállapítása kikísérletezésre vár.

2. A nemzeti bibliográfia teljes vagy megközelítően teljes anyaga nagyon kevés könyvtárat érint. Milyen jó megrendelési formák biztosíthatók a különböző igényű könyvtárak számára? A Knizsnaja Palata különben mintaszerű cédulaszolgáltatásával kapcsolatban leggyakrabban felmerülő panasz, hogy a különböző sorozatok szerint megrendelhető cédulák és a könyvtárakba beérkező könyvanyag nem fedik egymást. Egy falusi könyvtárban pl. 5642 cédulából csak 458-at, másuttalig több mint 10%-ot használtak fel, így egy cédula kb. 2 rubelbe került, ezért a rendelést néhány könyvtár lemondta.³¹ A Deutsche Bücherei cédulái a) az összesre, b) egyes szakokra, c) egyes leírásokra kiterjedően rendelhetők (áruk ennek megfelelően emelkedő!). A Magyar Nemzeti Bibliográfia szakbeosztása erősen bontott, ha a KMK közreműködésével megvalósítható lenne a legfontosabb (megyei, járási, falusi) könyvtártípusoknak ajánlott könyvek jelzése, a szakok vagy típusok, ill. ezek kombinációján alapuló rendelés talán kevés panaszra adna okot.

*

A nemzeti bibliográfiák felhasználhatósága, funkciója, feldolgozási köre és módszere az utóbbi évek bibliográfiai vitáinak egyik legfontosabb területe. A nemzetközi könyvtárosi kongresszusok és konferenciák határozatai, a legfontosabb elvi kérdések tisztázása érdekében kiadott UNESCO-kézikönyvek a megnövekedett érdeklődésről tanúskodnak. Bibliográfiai intézetek alakulnak, új nemzeti bibliográfiák indulnak meg (gyakran az az UNESCO erkölcsi és anyagi támogatásával), a nagy múltú régi nemzeti bibliográfiák pedig új módszerek bevezetésével (szoros szakrend, láncmutatózás stb.), a korszerű gépi technika alkalmazásával kísérleteznek.

Nálunk 1958-ban került sor az Országos Széchényi Könyvtár nemzeti bibliográfiai feladatainak tisztázására. A bibliográfiai szakbizottság akkor elvileg helyeselte ugyan a nemzeti bibliográfia új rendszerét, de azt csak egy távoli jövőben látta megvalósíthatónak. A legsürgősebben megoldandó feladatként az akkor még havi füzetek késésének legfeljebb 4—6 hétre való mérséklését és az egyéves kumuláció megteremtését jelölte meg.

³⁰ WELLS, A. J.: *British National Bibliography*. Ann. Libr. Sci. 1957. Vol. 4. Nr. 3. 88. l.

³¹ DROZDOVA, N.—CSIZKOVA, G.: *Ob annotirovannih pechatnih kartotekah*. Bibliotekar'. 1959. 10. 48. 1. l.

Az azóta eltelt három év alatt kialakultak az új típusú magyar nemzeti bibliográfia munkamódszereinek technikai és intellektuális előfeltételei, a havi periodicitást félhavi váltotta fel, az átfutási idő az előirányzottnál lényegesen kevesebbre csökkent, az új technikai eljárással készült 1961-es év kumulációja naprakész állapotban van, végül megindultak a kísérletek a leírások nyomtatott katalóguscédulaként való hasznosítása érdekében is. Bár ezek az eredmények szerények és kezdetiek, mégis úgy érezzük, hogy a nemzeti bibliográfia kiszélesítésének akkor oly távolinak érzett feladata a megvalósítás közelségébe került.

JOLÁN FÜGEDI: PRESENT TIME PROBLEMS OF THE CURRENT HUNGARIAN NATIONAL BIBLIOGRAPHY

The different national bibliographies are at variance as much on the definition of the concept of "national", as concerning the classification of the publications dealt with. Thus the culture of the different nations is not reflected on the same level in their national bibliographic publications and the respective national bibliographies do not properly complement each other.

With the aim to materialize completeness Hungarian national bibliography based on territorial views has to be complemented henceforth with publications in Hungarian issued abroad, with works of Hungarian authors published abroad, and last not least with material bearing on Hungarian problems. Likewise must the task be solved to deal in addition to the traditional kinds of publications on the level of a national bibliography with the new-fashioned audio-visual documents performing the function pertinent to books.

Author besides endeavoring to extend coverage deals further with the problem of selection arising also with national bibliographies. He envisages solution of this problem by publishing material of lesser importance or special issues as "auxiliary national bibliographies" (bibliography of university issues, of administrative publications etc.)

Regarding problems on the frequency of issues and rate of writing up the current bibliographies, he emphasizes that national bibliography has to provide quick information and facility for a general survey of periods of greater extent. It is therefore imperative to edit besides bibliographic issues published shortly after the respective publications yearly summaries or such covering 5—10 years and cumulative compendia. Dealing with this he expounds the new printing process of the Hungarian national bibliography which combines varityper composition and photo-offset printing offering the benefit to produce the cumulative compendia out of the material of the current issues by readjusting and remounting the galleys needing no new composition or proof-reading. Joint parallel editing of the current issues and the cumulative compendia affected of course operations bearing on entries performed, on dividing into groups and on indices; several reforms had to be carried through with *Hungarian National Bibliography* in the course of the last years.

Author concludes with treating relations between the Hungarian bibliography and further national bibliographic publication, such as the selective and previous bibliographies and how to realize centralized printing of index-cards founded on the entries of the national bibliography.

